

Gonda Zsuzsa

## Modern grafikák szerzeményezése a Szépművészeti Múzeumban

Vásárlások a Roger Marx-gyűjtemény  
1914-es aukciójáról

„Az 1914. év folyamán grafikai gyűjteményünk rendkívüli mértékben gyarapodott úgy vételek, mint főleg ajándékok és hagyományok útján.” – írta Meller Simon, a Szépművészeti Múzeum gyűjteményvezetője a *Külföldi modern metszetek* kiállítás katalógusában.<sup>1</sup> A decemberben megnyitott tárlat Majovszky Pálnak a múzeumba került gyűjteményéből válogatott, amelyik az utolsó harminc év alkotásaiból állt össze, és amint Meller fogalmazott: „már eleve azzal a nemes szándékkal alakult, hogy a mi kollekciónk hiányait pótolja”.<sup>2</sup> Hasonlóan nagyvonalú ajándékozó volt Podmaniczky Gézáné, aki a család egyik műkedvelő tagja által a 18. század végén létrehozott, főleg régi metszetekből álló gyűjteményét ajánlotta fel a múzeumnak.<sup>3</sup> Alfred Strölin és Loys Delteil párizsi műkereskedők – a múzeum régi beszállítói – továbbra is fontos lapokat közvetítettek, rajtuk keresztül jutott a múzeumba néhány ritkaság Roger Marx (1859–1913) párizsi aukciójáról.

1914 áprilisában az Hôtel Drouot termeiben a modern sokszorosított grafikák árverésével kezdődött Roger Marx rendkívüli gazdagságú kollekciónak az

értékesítése. A korszak ízlésformáló kritikusa a művészeti ágak egyenrangúságának elkötelezett híve volt, és gyűjteménye is ebben a szellemben formálódott (1. kép). Ezeröttszáz metszetének az árverését még négy aukció követte, amelyeken a kitűnő kapcsolatokkal rendelkező szakember festményei, rajzai, szobrai, iparművészeti tárgyai, illetve érmei és plakettjei kerültek kalapács alá, többek között Monet, Carrière és Toulouse-Lautrec képei, Rodin szobrai, valamint Émile Gallé kerámiái.<sup>4</sup> A metszetek árveréséről fontos lapokat vásárolt a jeles francia gyűjtő, Jacques Doucet, de külföldi érdeklődők is voltak, például a budapesti gyűjteménnyel szoros kapcsolatokat ápoló, Max Lehrs vezette drezdai Kupferstichkabinett. A Szépművészeti Múzeum több mint nyolcvan sokszorosított grafikával gazdagodott, közöttük Goya, Gauguin, Cézanne, Rodin és Toulouse-Lautrec alkotásaival. Daumier *Arkhimédész* című szénrajza (2. kép) – amely a rajzok, pasztellek és akvarellek aukcióján szerepelt – két évtizeddel később, 1935-ben Majovszky Pál adományának részeként került leltározásra.<sup>5</sup>

1 *Külföldi modern metszetek, Dr. Majovszky Pál ajándéka*. Kiállítási katalógus. Budapest, Szépművészeti Múzeum, 1914. 3. Petrovics Elek köszönőlevele: Szépművészeti Múzeum, Irattár 635/1914. Ezúton szeretném megköszönni Csik Tamásnak az Irattárban nyújtott segítségét.

2 *Külföldi modern metszetek* 1914. (ld. 1. j.) 4.

3 Az ajándékozó levél hatszázharminckét műről tesz említést (Szépművészeti Múzeum, Irattár 91/1914). Báró Podmaniczky László (1747–1803) gyűjteményében a metszetek mellett huszonhat rajz és hatvannégy sziluettkép volt, százötven magyar történelmi tárgyú lapot átadtak a Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Képcsarnokának (Szépművészeti Múzeum, Irattár 487/1914). A múzeum 1917-ben mutatott be válogatást a kollekciónból. B. Podmaniczky László *grafikai gyűjteménye*. Kiállítási katalógus. Budapest, Szépművészeti Múzeum, 1917.

4 *Roger Marx, un critique aux côtés de Gallé, Monet, Rodin, Gauguin...* Catalogue d'exposition. Sous la direction de Catherine MÉNEUX. Nancy, Musée des Beaux-Arts–Musée de l'École de Nancy. Nancy, Éditions

Artlys, 2006; *Critiques d'art et collectionneurs, Roger Marx et Claude Roger-Marx 1859–1977*. Catalogue d'exposition. Paris, Institut national d'histoire de l'art, 2006; *Regards de critiques d'art: autour de Roger Marx (1859–1913)*. Éd. Catherine MÉNEUX. Actes du colloque, Paris, Institute national d'histoire de l'art, 2006. Rennes, Presses Universitaires de Rennes, 2008.

5 *Catalogue des tableaux, pastels, dessins, aquarelles par [...] sculptures par [...] Faisant partie de la Collection Roger Marx*. Galerie Manzi, Joyant, Paris, 1914. 62. No. 117. *Scène d'émeute* címen. Geskó Judit kutatásai szerint a rajzot (ltsz. 1935-2685) Paul Cassirer közvetítette Majovszky Pálnak 1914-ben. Geskó Judit: *Egy konzervatív a modernekért, Majovszky Pál (1871–1935) 19. századi európai rajzgyűjteménye*. Budapest, ELTE BTK Művészettörténeti Tanszék, 2001. (PhD-disszertáció, kézirat) 146; Édouard Manet *A Rue Mosnier esőben (Rue de Berne)* című, késői impresszionista rajza (ltsz. 1935-2735) is egykor Roger Marx tulajdonában volt, de már jóval az aukció előtt kikerült a gyűjteményből. Paul Cassirer – aki 1908-ban vásárolta Jos Hesselstől – közvetítette Majovszky-nak 1914-ben. Geskó 2001. 215.



1. Roger Marx dolgozószobája párizsi otthonában, 1910–1913 körül  
Reprodukció: Roger Marx 2006. (ld. 4. j.) 47.

Roger Marx 1859-ben Nancyban született, első képzőművészeti tárgyú írásait a helyi lapok közölték. 1883-ban érkezett Párizsba, pár év múlva Jules-Antoine Castagnary titkára lett. Hivatalnoki karrierje gyorsan ívelt felfelé: 1899-ben jutott pályája csúcsára, amikor a franciaországi múzeumok főfelügyelőjévé nevezték ki. Ott-honosan mozgott a művészek társaságában, barátai közé tartozott Toulouse-Lautrec, Maurice Denis, Rodin és Eugène Carrière, aki a portróját is megfestette. Egyetlen stílusirányzat mellett sem kötelezte el magát, nem érezte összeegyeztethetetlennek a naturalisták dicséretét a legmodernebb törekvések harcos támogatásával. 1904-ben például ő írt előszót Matisse első

önálló kiállításához, amelyet Ambroise Vollard rendezett. Marx kritikáit a vezető művészeti lapok közölték, 1902-től pedig 1913-ban bekövetkezett haláláig a *Gazette des beaux-arts* főszerkesztője volt. A sokoldalú szakember gondolatai Magyarországra is eljutottak, a korabeli szaksajtó elsősorban a modern érem- és iparművészet-ről szóló írásait méltatta. A *Magyar Iparművészet* 1913-ban részletesen ismertette a „modern iparművészet francia apostolának” *Szociális művészet* című tanulmánykötetét.<sup>6</sup>

A „művészetet mindenkinek” gondolat jegyében Marx kitüntetett figyelmet szentelt a sokszorosított grafikának és a plakátművészetnek. Meggyőződése volt, hogy „ez a századvég, melynek oly sokszor keltik rossz

6 A *Gazette des beaux-arts* számainak az Országos Képtár időszakától fogva folyamatosan megvásárolta a múzeum a könyvtára számára.

Marx nagyhatású tanulmányának az ismertetése: N. n.: A szociális művészet. *Magyar Iparművészet*, 16. 1913. 193–195.

hírét, melyet készek dekadensnek nevezni, az eredeti metszetet illetően nagyszerű korszak, igazi felvirágzás időszakaként fog fennmaradni”.<sup>7</sup>

Támogatta azokat a művészeket, akik belátták, hogy határozottan el kell határolódnuk a grafika reprodukív funkciójától annak érdekében, hogy a sokszorosított grafikát a festményekkel és a szobrokkal egyenrangúnak tekintsék. Ezt a célt szolgálta az *Album de l'Estampe originale* – Auguste Lepère jeles fametsző kezdeményezése –, amely 1888 májusában Roger Marx bevezetőjével jelent meg.<sup>8</sup> A tíz sokszorosított grafikából álló mappából eredetileg százötven példányt akartak kiadni, de minden valószínűség szerint nem nyomtattak ötvennél többet. Annak ellenére, hogy a felkért grafikusok az illusztrált sajtóban megjelent műveik révén viszonylag ismertek voltak, a közönség érdeklődése elmaradt. Összesen két mappa jelent meg, és a kiadvány már az 1890-es évek végén ritkaságnak számított, még a párizsi Bibliothèque nationale gyűjteményéből is hiányzott, ezért a Szépművészeti Múzeum örömmel fogadta Karl Wilhelm Hiersemann lipcsei könyvkereskedőnek az első mappára vonatkozó vételi felajánlását 1905 októberében.<sup>9</sup>

Roger Marx jelentős szerepet vállalt a második *l'Estampe originale*-sorozatban is, melyet André Marty indított el. 1893 márciusától 1895 tavaszáig negyedévente tíz metszetből álló mappákat adott ki. Az előszóban Roger Marx így foglalta össze céljukat: „összehozni az elismert mestereket a merész újítókkal, a háttérbe szorítottakkal és elnyomottakkal”.<sup>10</sup> A sorozat innovatív jellegét mutatja, hogy több művész (például Puvis de Chavannes, Paul Signac) ekkor készítette az első litográfiját. Az 1888-as mappához képest a legnagyobb változást éppen a színes litográfia előretörése jelentette. A pályakezdő Nabik hangsúlyos szerepeltetése egyértelműen Roger Marx érdeme. A Szépművészeti Múzeum 1904 májusában vásárolta meg a teljes sorozatot, amelyből Térey Gábor 1910-ben a *Modern francia grafikai kiállítás*on mutatott be gazdag válogatást.<sup>11</sup>

A *l'Estampe originale*-sorozat kiválóan példázza, hogy a sokszorosított grafika felvirágoztatása és az iparművészeti reformok mögött ugyanazok az eszmék és szemé-



2. Honoré Daumier: Arkhimédész („Ne zavarj a köreimet“), fekete és barna szén, 423×389 mm, 1850 körül  
Budapest, Szépművészeti Múzeum, Grafikai Gyűjtemény

lyek álltak. Marty és Marx egyaránt lelkes hívei voltak az angol *Arts and Crafts* mozgalomból eredeztethető kézműveskultusznak, ami az első mappa Toulouse-Lautrec által tervezett, de Marx elvárásait is figyelembe vevő borítóján is kifejeződik (3. kép). Ancourt nyomdájában a prés mellett egy tapasztalt, idős nyomdász áll, akinek erőfeszítése az eredeti nyomtatványt egyedi, mesterségbeli tudást követelő előállítását hangsúlyozza a gépi sokszorosítás mechanikusságával szemben. A híres táncosnő, Jane Avril – a modern közönség megtestesítője – elmélyülten tanulmányozza egy metszet levonatát. Marx úgy vélte, hogy a sokszorosított grafikán keresztül szélesebb rétegekhez juthat el a művészet, és a *l'Estampe originale* egyaránt alkalmas az izlésfejlesztésre és egy új piac megteremtésére.

A sokszorosított grafika felértékelődése tetten érhető a Szépművészeti Múzeum szerzeményezéseiben.

7 Roger Marx gondolatait a Société des Peintres-Graveurs 1891-es harmadik kiállításának katalógusába írott bevezetőből idézi: Patricia Eckert BOYER–Phillip Dennis CATE: *l'Estampe originale. Artistic Printmaking in France 1893–1895. Exhibition catalogue.* New Brunswick, The Jane Voorhees Zimmerli Art Museum, 1991 – Amsterdam, Van Gogh Museum, 1991–1992. Zwolle, Waanders Publishers, 1991. 13.

8 BOYER–CATE 1991. (ld. 7. j.) 10–13.

9 Ltsz. Gf 97. Hiersemann vételi felajánlása: Szépművészeti Múzeum, Irattár 863/1905. Ezúton szeretném megköszönni Takács Etelkának (Szépművészeti Múzeum, Könyvtár) a *l'Estampe originale*-mappák provenienciájának meghatározásában nyújtott segítségét.

10 BOYER–CATE 1991. (ld. 7. j.) 13.

11 Szépművészeti Múzeum, Irattár 337/1904 és 385/1904. Ezt a sorozatot is a lipcsei Hiersemann könyvkereskedés szállította.



3. **Henri de Toulouse-Lautrec:** A l'Estampe originale borítója, színes litográfia, 1893  
Budapest, Szépművészeti Múzeum, Grafikai Gyűjtemény

A grafikai gyűjteményt is felügyelő Térey Gábor már az 1897 júniusában rendezett első metszetkiállítás katalógusában így fogalmazott: az „Orsz. Képtár metszetosztálya legnagyobb részét a herceg Esterházy-család műszeretetének köszönheti egybeállítását, az pedig a század első évtizedeiben már megszűnt gyűjteni [...]. A jelenkor feladata e gyűjteményt a napjainkig elért nagyszerű haladásig rendszeresen fejleszteni”.<sup>12</sup> Munkájának első eredményéről, egy nagyszabású európai

körutazás vásárlásairól a *Modern metszetek* című, 1898 novemberében megnyitott kiállítás adott számot. A katalógus bevezetője a Roger Marx által is képviselt nézeteket idézi. „A súlyt az eredeti compositiókra fektetjük, melyeknél nem utánoz a művész, hanem teljes eredetiségében saját felfogását, önmagát adhatja.”<sup>13</sup> Térey érdemeit – a szerzeményezés, a metszetrendezés és a közönségnevelés terén – kortársai is elismerték. 1910-ben, amikor távozott a metszettár éléről, Felek Gyéza

12 TÉREY Gábor: Az Országos Képtár metszet-kiállításának Iajstroma. Kiállítási katalógus. Budapest, Országos Képtár, 1897. 3. Térey munkájáról a metszetgyűjteményben lásd RADVÁNYI Orsolya: *Térey Gábor 1864–1927. Egy konzervatív újító a Szépművészeti Múzeumban*. Budapest, Szépművészeti Múzeum, 2006. 28–31; TÓTH Ferenc: *Donátorok és képtárpépítők. A Szépművészeti Múzeum modern külföldi gyűjteményének kialakulása*. Budapest, Szépművészeti Múzeum, 2012. 102–104; FÖLDI Eszter: *A képzőművészet mostohagyereke. A magyar művészgrafika*

*kezdetei 1890–1914*. Budapest, L'Harmattan–Magyar Nemzeti Galéria, Könyvpont Kiadó, 2013. 71–75.

13 [TÉREY Gábor]: *Modern metszetek kiállítása*. Kiállítási katalógus. Budapest, Országos Képtár, 1898. 4. A tárlat céljának a művészet széles körű terjesztését és a közönség nevelését tartotta. Térey a dinamikusán gyarapodó modern anyagból még három kiállítást rendezett az Országos Képtárban (*Színes modern metszetek* 1901; *Nemzetközi modern metszetkiállítás* 1903; *Angol és amerikai modern grafikai kiállítás* 1904).



4. **August Rodin:** *Henry Becque, hidegtű, 1885*  
Budapest, Szépművészeti Múzeum, Grafikai Gyűjtemény

méltatta a *Nyugat* hasábjain. „Tizennégy éven át gondozta és gyarapította Térey Gábor udvari tanácsos a Szépművészeti Múzeum grafikai gyűjteményét, amelyet most a kitűnő Meller Simon vezetésére bízott. Keze alatt növekedett és kicsinosodott a múzeumoknak ez a mostohagyermek. Jóformán mindegyik újonnan vásárolt lap jelzi a harcot az igazi amatőr finomnyűség és a tudós teljességre törekvése között. A küzdelem kimenetelével nem lehetünk elégedetlenek. Csaknem mind együtt vannak a művészet új hősei a városligeti palota grafikai osztályában [...] Az összegyűlt kincseket nem valami ritkaságkamrában rejtegette Térey, hanem váltakozó kiállításokon a nyilvánosság elé bocsátotta kedves metszeteit. Ezeknek a kiállításoknak jelentős

részük van a grafikus művészetek iránt újabban mutatkozó érdeklődés felébresztésében.”<sup>14</sup> Felek Gyéza a modern metszetek számát ekkor háromezer-kilencszázötven darabra becsülte.

A múzeum fő beszerzési forrását a legkiválóbb francia és német műkereskedők jelentették. Térey, majd Meller Simon remek érzéssel válogatott az ajánlatokból: megjelenése után két évvel, már 1899-ben a múzeumba került Käthe Kollwitz ciklusa, a *Takácsok lázadása* Emil Richter drezdai műkereskedőtől.<sup>15</sup> Jó kapcsolatokat ápoltak a korszak egyik leginnovatívabb metszetkiadóival, a kitűnő szemű és üzleti érzékű Ambroise Vollard-ral, aki 1899-ben a Nabis művészek litográfált sorozataival jelentkezett, melyeket a múzeum 1912-ben

14 FELEKY Géza: Szeptember. *Nyugat*, 3. 1910. 19. sz. 1399–1400.

15 Szépművészeti Múzeum, *Irattár 492/1899. Ltsz. 1899-471–476.*

közvetlenül tőle szerzett be, és már abban az évben bemutatott belőlük néhányat *A francia művészi könyvomat* kiállításon.<sup>16</sup> A legújabb fejlemények sem kerültek el a grafikai gyűjtemény vezetőinek a figyelmét: már 1908-ban megvásárolták Picasso *Salome* című hidegtülapját, majd 1911-ben Henry Kahnweilerrel a *Vándorkomédiások* című sorozat további darabjainak és a művész leghíresebb korai lapjának, a *Szegényes terítéknek* az acélozás előtti levonatait.<sup>17</sup> Henri Matisse afrikai szobrok hatását tükröző női aktokat ábrázoló litográfiasorozata 1913-ban került a gyűjteménybe a párizsi Bernheim-Jeune műkereskedésből.<sup>18</sup>

A múzeumi szakemberek segítő közreműködésével formálódott Bäcker Béla és Majovszky Pál modern metszetgyűjteménye, melyről először 1904-ben a Műbarátok Körében rendezett kiállítás adott számot. Bäcker Bélának, a Pesti Hazai Első Takarékpénztár ügyvezető igazgatójának grafikai gyűjteménye revelációként hatott a Képzőművészeti Társulat 1909-es nemzetközi grafikai kiállításán. A gyűjtő megrendült egészségi állapotára hivatkozva két részletben – 1909-ben és 1911-ben – beszerzési áron bocsátotta a múzeum rendelkezésére rendkívüli gyűjteményének több mint ötszáz lapját.<sup>19</sup> Jóllehet Majovszky Pál, a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium tanácsosa 1914-ben adományozta a múzeumnak elsősorban angol és francia mesterek alkotásait tartalmazó modern metszetkollekciónak, gyűjtésének profilját már évekkel korábban megváltoztatta. 1908 táján a 19. század legkiválóbb mestereinek a rajzait kezdte gyűjteni, legintenzívebben 1911 és 1914 között vásárolt. A gyűjteményt feldolgozó Geskó Judit szerint „Majovszky Pál rajzgyűjteményét kezdettől a Szépművészeti Mú-

zeumnak szánta. Ezzel mentesítette a múzeumot a 19. századi rajzgyűjtés feladata alól. Így ott nagy anyagi erők szabadultak fel, amelyek a sokszorosított grafikák számainak a megvásárlására adtak lehetőséget”.<sup>20</sup>

1914 tavaszán a Roger Marx-aukció, melynek a modern francia sokszorosított grafika volt az erőssége, kitűnő lehetőséget nyújtott a hiányok pótlására és különleges lapok beszerzésére. A Szépművészeti Múzeumba került metszeteket az árverési katalógus, a lapokon látható gyűjtőbélyegző, valamint a múzeum irattárában fellelhető, Alfred Strölin, illetve Loys Delteil által benyújtott számlák és a vásárlásokkal összefüggő dokumentumok alapján rekonstruálhatjuk.<sup>21</sup>

Strölin közvetítésével három részletben összesen hatvannégy lap érkezett, de mindegyik számlát 1914. május 8-án keltezték. A 8143 frankos számlán felsorolt ötvenkilenc grafika mindegyike Roger Marxé volt, csakúgy mint a 365 frankért felajánlott három mű, míg az 5675 frankról kiállított számlán más provenienciájú lapok is szerepeltek.<sup>22</sup> A nagy fokú bizalom jele, hogy Meller abban állapotodott meg a műkereskedővel, hogy a legnagyobb összegű számlát csak 1915 tavaszán és nyarán fogja kiegyenlíteni. Az első világháború kitörésekor a német állampolgárságú Strölin Párizs elhagyására kényszerült, és 1915. február 8-i levelében New York-i címére kérte az összeg folyósítását. A vételár kiegyenlítése azonban nehézségekbe ütközött, mivel a kormány egy rendelettel megtiltotta az ellenséges államok polgárainak történő kifizetéseket, és tévedésből Strölint is ebbe a kategóriába sorolták.<sup>23</sup> Meller Simon határozott fellépése kellett az első, 5000 frankos részlet folyósításához. Loys Delteil, a kiváló metszetszakértő,

16 Vollard vételi felajánlását 1911 novemberében keltezte, a műveket 1912 áprilisában fizették ki. Szépművészeti Múzeum, Irattár 1992/1911. Pierre Bonnard: *Néhány kép Párizs életéből*, ltsz. 1912-86; Maurice Denis: *Szerelem*, ltsz. 1912-88; Édouard Vuillard: *Tájak és enteriőrök*, ltsz. 1912-87; MELLER SIMON: *A francia művészi könyvomat*. Kiállítási katalógus. Budapest, Szépművészeti Múzeum, 1912. No. 123–128, 130, 132, 133–137; Jonathan Pascoe PRATT–Douglas DRUICK: *Vollard's Print Albums*. In: *Cézanne to Picasso. Ambroise Vollard, Patron of the Avant-Garde*. Exhibition catalogue. New York, The Metropolitan Museum of Art, Yale University Press, 2006. 189–196.

17 Picasso *Salomé*ja Carl Lebeau heidelbergi műkereskedő közvetítésével került a múzeumba. A Picasso szerzeményezésekről legutóbb BOBOR KATA: „megtartandónak vélem” Daniel-Henry Kahnweiler és a Szépművészeti Múzeum Picasso-gyűjteménye. In: *Picasso – Alakváltások, 1895–1972*. Kiállítási katalógus. Szerk. Émilie BOUVARD–TÓTH FERENC. Budapest, Szépművészeti Múzeum–Magyar Nemzeti Galéria, 2016. 112–129.

18 Szépművészeti Múzeum, Irattár 1818/1913. ltsz. 1913-1460–1471.

19 Szépművészeti Múzeum, Irattár 1055/1909 és 597/1911.

20 GESKÓ JUDIT–MOLNOS PÉTER: *Francia impresszionista művek gyűjtése*

Magyarországon. In: *Monet és barátai*. Kiállítási katalógus. Szerk. Geskó Judit. Budapest, Szépművészeti Múzeum, 2003. 29.

21 *Catalogue des estampes modernes composant la collection Roger Marx*. vente, Paris, Hôtel Drouot du lundi 27 avril au samedi 2 mai 1914; Roger Marx gyűjtőbélyegzője: Frits LUGT: *Marques de collections de dessins et d'estampes*. Amsterdam, 1921. No. 2229; Szépművészeti Múzeum, Irattár 701/1914 (Delteille vonatkozó akta), illetve 732/1914, 733/1914, 734/1914 (Strölinre vonatkozó akták).

22 Roger Marx aukciójára Strölin számláin nincs utalás. A 8143 frankról kiállított számlán felsorolt ötvenkilenc grafikát ltsz. 1914-747–805 számon vették nyilvántartásba (Szépművészeti Múzeum, Irattár 733/1914). Rodin és Renoir egy-egy rézkarcáért, valamint Sargent portrélitográfiájáért (ltsz. 1914-806–808) összesen 365 frankot fizettek (Szépművészeti Múzeum, Irattár 734/1914). Strölin harmadik számlájához tartozó vételi felajánlásból Grévedon és Corot lapjait visszaküldték, az 5675 frankért megvásárolt Daumier-, Isabey- és Rodin-lapok közül csak kettő szerepelt Roger Marx aukcióján (Daumier: *Szóval a sajtóval akartál kikezdeni!* ltsz. 1915-41; Rodin: *Henri Beccue*, ltsz. 1915-43). Lásd Szépművészeti Múzeum, Irattár 732/1914.

23 Szépművészeti Múzeum, Irattár 202/1915 és 321/1915.



5. **Camille Corot:** *Venus levágja Amor szárnyait*, rézkarc, 1869–1870  
Budapest, Szépművészeti Múzeum, Grafikai Gyűjtemény

az aukciós katalógus szerzője, 1622 frankot számlázott az általa közvetített tizenhét grafikáért, Bonnard, Braquemond, Goya és Ribot lapjaiért.<sup>24</sup>

A Marx-gyűjteményből származó metszetek közül a legmagasabb árat, 4600 frankot (egy kvalitásos metszet árának körülbelül a tízszeresét) August Rodin hidegtű lapjáért – a színműíró Henry Becque portréjáért – fizették, melynek értékét a szobrász dedikációja növeli: *A mon cher ami Roger Marx / A. Rodin. (4. kép)* Rodin és Marx barátsága az 1880-as évek elején kezdődött, és a fiatal kritikus lelkes támogatása több megbízást eredményezett a szobrásznak: a Claude Lorrain- emlékművet a teoretikus szülővárosában Nancyban, valamint Castagnary síremlékét Párizsban. Rodin hálából, mintegy baráti ajándékként készíthette el Marx portréjának gipsz, illetve terrakotta változatát, melynek személyes jellegét az is bizonyítja, hogy a művész életében nem szerepelt kiállításon.<sup>25</sup>

A Szépművészeti Múzeum is szoros kapcsolatban állt Rodinnal, a modern szerzeményezések közül kiemelkedik öt szobrának megvásárlása, amit az 1800 utáni gyűjtemény 2012-ben kabinetkiállítással idézett fel.<sup>26</sup> Térey Gábor 1900-ban, a párizsi világkiállítás alkalmával figyelt fel Rodinre, és már a szoborvásárlásokkal párhuzamosan rajzok ajándékozásának a lehetőségét is felvetette, Rodin azonban nem volt nyitott az ötletre. 1903-ban Térey a *Studio* folyóiratban látott hidegtű nyomatok – Victor Hugo, illetve Henry Becque portréi – felől érdeklődött. Sajnálattal vette tudomásul, hogy ezek a művek nem elérhetőek, majd három másik lap – a *Földgolyót görgető Ámorok*, a *Körtánc* és a *Bellona* – levonatát kérte. Erőfeszítéseiből kiderül, hogy jól ismerte a szobrász mindössze egy tucat hidegtűből álló grafikai termését. Mivel Térey fáradozásai nem jártak sikerrel, örömmel vette Emil Richter ajánlatait: tőle került a gyűjteménybe 1901-ben a Rodin rajzairól és akvarelljeiről készült fotogravűröket tartalmazó ún. *Album Fenaille*, 1904-ben a *Földgolyó*, 1911-ben pedig a *Bellona*, vagyis azok a hidegtűk, amelyeket Térey a mestertől nem tu-

dott megszerezni.<sup>27</sup> Mindezek fényében érthető, hogy fokozott figyelem irányult a Roger Marx-gyűjtemény aukciójára, amelyen Rodin minden egyes metszetének több levonata is szerepelt. Rodin grafikai munkássága csupán néhány évre korlátozódott, első, vázlatos lapjait 1881-ben Londonban készítette Alphonse Legros barátja útmutatásával, míg összetettebb kompozíciói 1884 utánra datálhatók.<sup>28</sup> Hidegtű nyomatainak nem tulajdonított különösebb jelentőséget, így azok 1889 előtt gyakorlatilag ismeretlenek voltak, ebben az évben azonban a Victor Hugóról készített két lapjával szerepelt Durand-Ruelnél az *Exposition des Peintres-Graveurs* tárlaton. A sokszorosított grafika népszerűsítői fontosnak tartották, hogy ne csak a híres festők, de elismert szobrászok is kiállítsanak. Rodin grafikai ettől kezdve gyakran reprodukálták a művészeti folyóiratok, Roger Marx pedig a *Gazette des beaux-arts* 1902. márciusi számában ismertette a műveit. Alfred Strölin két metszetet közvetített az aukcióról: a *Lelkek a tisztítótűzben* című lapot, amelyikért csupán 225 frankot kért, valamint a dedikált Henry Becque-portrét. Annak ellenére, hogy az utóbbi a *l'Estampe originale*-sorozat részeként 1904-től már megvolt a gyűjteményben, nem sajnálták a rendkívül magas vételárat az egyedi levonatért. Rodin 1883-ban mintázta meg a *Chat Noir* kabaré köréhez tartozó író portréját, a hidegtű lappal a saját plasztikáját népszerűsítette.

A szerzeményezések között még egy dedikált lap található: Camille Corot *Venus levágja Ámor szárnyait* című, kiadásra nem került rézkarcát (5. kép) az életmű legjobb ismerője, Alfred Robaut ajándékozta a kritikusnak a következő szavakkal: *à mon ami Roger Marx / Alfred Robaut*. A jeles művészettörténész még Delacroix első öcvure-katalógusának összeállításán dolgozott, amikor összebarátkozott az idősebb Corot-val. Az 1905-ben megjelent négykötetes monográfiája jórészt személyes élményeken alapul.<sup>29</sup> Corot 1869–1870 táján két rézkarcot, majd néhány év múlva egy festményt szentelt a Venus és Ámor témának.<sup>30</sup> A művész elégedetlen volt

24 Szépművészeti Múzeum, Irattár 701/1914. Ltsz. 1914-809-825.

25 A portrét a párizsi Musée Rodin őrzi. Rodin és Marx barátságára is kitér: Auguste Rodin, Eugène Carrière. Catalogue d'exposition. Ed. Mina Ova. Paris, Musée d'Orsay, Flammarion, 2006. 107-108.

26 Rodin és a Szépművészeti Múzeum. Kiállítási katalógus. Szerkesztette Tóth Ferenc. Budapest, Szépművészeti Múzeum, 2012.

27 Térey erőfeszítéseiről Rodin grafikáinak megszerzése ügyében lásd: Rodin és a Szépművészeti Múzeum 2012. (ld. 26. j.) 18-19. A katalógus Függeléke (9. 12., 13.) közli Térey Rodinhez írott leveleit is.

28 Rodin sokszorosított grafikáiról: Michel Melot: *L'Estampe Impressionniste*. Paris, Flammarion, 1994. 203-206.

29 Alfred Robaut: *L'œuvre complet de Eugène Delacroix: peintures, dessins, gravures, lithographies, catalogué et reproduit par Alfred Robaut, commenté par Ernest Chesneau*. Paris, Charavay, 1885; Alfred Robaut-Étienne Moreau-Nélaton: *L'œuvre de Corot. Catalogue raisonné et illustré, précédé de l'histoire de Corot et de ses œuvres par Étienne Moreau-Nélaton*. Paris, Floury, 1905; David Ogawa: Alfred Robaut, Étienne Moreau-Nélaton, and Writing Corot. *Word & image*, 22. 2006. 327-329.

30 Corot, *le génie du trait: estampes et dessins*. Catalogue d'exposition. Sous la direction de Claude Bouvet. Paris, Bibliothèque nationale de France, 1996. 23. A festményváltozatot a bostoni Museum of Fine Arts őrzi.





6. **Paul Cézanne:** *Fiatal lány feje*, rézkarc, 1873  
Budapest, Szépművészeti Múzeum, Grafikai Gyűjtemény

a rézkarc első, részletesebben kidolgozott változatával, félbehagyta a munkát, és egy másik lemezre a háttér vonalhálójának redukálásával karcolta fel ugyanazt a kompozíciót, de a maratásra ezúttal sem került sor. Corot a lemezeket Robaut-nak ajándékozta, aki elvégeztette a maratást, és mindegyik kompozícióból hét-hét levonat készült. Michel Melot, a Corot-rézkarcok feldolgozója nem ismerte a budapesti levonatot, az első változatnak mindössze két példányáról volt tudomása, egykoron azok is Robaut tulajdonában voltak, aki maga is jelentős gyűjtő volt.<sup>31</sup> Majovszky Pál adományára révén két Delacroix- (*Tanger falai*, *Vadlovat marcangoló tigris*) és két Corot-rajz került (*Kecskével küzdő pásztor*, *Tájkép két alakkal*) Budapestre a Robaut-gyűjteményből.<sup>32</sup>

Roger Marx elsőik között ismerte fel Cézanne jelentőségét: 1904-ben a Salon d'Automne retrospektív kiállítás-



7. **Camille Pissarro:** *Cézanne portréja*, rézkarc, 1874  
Budapest, Szépművészeti Múzeum, Grafikai Gyűjtemény

sa kapcsán a művész Poussin iránti kultikus tiszteletéről írt. Cézanne életében a sokszorosított grafika jelentéktelen szerepet játszott. Míg az 1873-ban Auvers-sur-Oise-ban készített öt kísérleti jellegű rézkarcát barátoknak szánta, az 1890-es évek végének három litográfiája – két fürdőzők-kompozíció és egy önarckép – Vollard felkérésére született, aki jól ismert kompozíciókat kívánt sokszorosíttatni szélesebb közönség számára. A múzeum közvetlenül a kiadótól vásárolta meg a *Nagy fürdőzők* és a *Kis fürdőzők* című lapokat, amelyek 1912-ben kerültek a gyűjteménybe.<sup>33</sup> Logikus döntés volt tehát, hogy az aukcióról Cézanne egyik rézkarcát, a technikailag és művészileg egyaránt legizgalmasabbat, a leány-

31 Michel MELOT: *L'œuvre gravé de Boudin, Corot, Daubigny, Dupré, Jongkind, Millet, Théodore Rousseau*. Paris, Arts et Métiers Graphiques, 1978. 259. No. 10.

32 A két Delacroix-rajz (Itsz. 1935-2692 és 1935-2691); a két Corot-rajz (Itsz. 1935-2681 és 1935-2680). A Robaut-gyűjtemény árverésén szerepelt Corot *Lovas a fák között* című szénrajza (Itsz. K.76.10), amelyek

később a Hatvany-gyűjteményt gazdagította, és 1976-ban a BÁV aukciójáról került a múzeumba.

33 Vollard 1911. november 13-án állította ki a számláját több tucat francia műért, amelyet 1912 áprilisában fizettek ki. Szépművészeti Múzeum, Irattár 1992/1911. *Nagy fürdőzők* (Itsz. 1912-93), *Kis fürdőzők* (Itsz. 1912-94.) Lásd Geskó Judit: A budapesti Cézanne-rajzok, -akvarellek

fejet vásárolják meg (6. kép). 1873 nyarán és őszén, az Auvers-sur-Oise-ban élő lelkes amatőr rézkarcoló, Dr. Paul Gachet művész barátai – Pissarro, Armand Guillaumin és Cézanne – rendelkezésére bocsátotta jól felszerelt műtermét. Cézanne rézkarcának modellje az orvos egyik szomszédja volt. A Marx-gyűjteményből származó lap a mindössze tizenhét-húsz példányban nyomtatott, ritkaságnak számító korai levonatok közé tartozik. A lemez szélének lekerekítése után újranymtatott, valamivel kisebb méretű rézkarcok Ambroise Vollard 1914-ben kiadott Cézanne-monográfiáját díszítették.<sup>34</sup>

Camille Pissarro Dr. Gachet biztatására kezdett el mintegy tízéves szünet után ismét rézkarccal foglalkozni (7. kép).<sup>35</sup> Auvers-ben főleg kis méretű tájképekkel próbálkozott, de ebből az időszakból származik a Cézanne-portré is, amelyik az 1874-es olajfestmény fordított állású változata, és amelyből mindössze tizenhét-húsz levonat készült. A népszerű portrét Pissarro halála után újranymtatták, reprodukciója számos művet illusztrált, többek között Cézanne első önálló kiállításának katalógusát 1895-ben.

Roger Marx aukciójáról negyvenegy értékes Goyametszet került a múzeumba. A művész alkotásai iránt már Esterházy Miklós is érdeklődött. Miután a képtárat a Kaunitz-gyűjteményből származó párdarabokkal – *A köszörűssel* és *A vízholdó leánnyal* – gyarapította, szűkségét érezte, hogy a spanyol iskola a metszettárba is bekerüljön. 1823-ban a bécsi Artaria műkereskedéstől megvásárolta Goya teljes *Caprichos*-sorozatának első kiadását (1803), összesen nyolcvan rézkarcot.<sup>36</sup> A Szépművészeti Múzeum kollektója később a Nemzeti Múzeumtól átvett sorozatokkal bővült – a *Háború borzalmai*, a *Közmondások* és a *Bikaviadal* posztumusz levonataival. Így Térey Gábor 1908-ban *Goya grafikai műveinek kiállításán* már mind a négy sorozatot bemutathatta. A nagy érdeklődésre való tekintettel a megnyitó után egy hónappal újra kellett nyomtatni a katalógust, melynek bevezető-

jében Térey büszkén hívta fel a figyelmet arra, hogy a gyűjtemény időközben három Velázquez-portré utáni rézkarccal gazdagodott. Az év igazán nagy teljesítménye, „a mester egyik legnevezetesebb és legjelesebb alkotásának”, *Bermudezné portréjának* a megszerzése volt.<sup>37</sup>

A Marx-féle aukción vásárolt Goya-művek csak árnyalhatták a mester grafikai munkásságát átfogóan reprezentáló kollektiót. A Delteiltől származó nyolc lapért összesen 1220 frankot fizettek: a Velázquez utáni rézkarcok teljesség igényű sorozata egy udvari bolond portréjával (*Barbarroxa*) egészült ki, amelyhez az ún. Lumley-kiadásból származó ritka levonatok társultak. A Goya-rajongó John Savile Lumley madridi angol követ megvásárolta a művész hét késői, a bordeaux-i évek alatt készített kiadatlan kompozíciójának a lemezét, és 1859-ben nagyon kis példányszámban kinyomtatta azokat.<sup>38</sup> Az aukciós katalógus is felhívta a figyelmet ezeknek a levonatoknak a szépségére és ritkaságára. Strölin szintén különlegességet szállított: a harminchárom lapból álló, teljes *Bikaviadal*-sorozatot 2550 frankért. Roger Marx gyűjteménye az első kiadás különlegesen szép levonatait őrizte, melynek ritkaságértékét az adja, hogy a nyolcadik lap próbanyomat, melynek nyomtatására az akvatinta maratás előtt került sor, és számozás sincsen rajta (8–9. kép). Meller Simon jól ismerte Goya életművét, hiszen 1913-ban jelent meg monográfiája a művészről, melyben így írt: „A Tauromaquiában végre maga a mozgás ábrázolása a főcél, s a jelenség lényegét a művész [...] a pillanatnyi változások, a cikkázó mozdulatok örök hullámzásában találja. Ezen a nyomon indul egy félszázaddal későbbben a francia impresszionizmus.”<sup>39</sup> Bizonyára összefügg a sorozat megszerzésével, hogy levelének tanúsága szerint Alfred Strölin egy Goya ihletésű Manet-rajtot vásárolt Majovszky Pál kérésére.<sup>40</sup> Manet az akvarell bal oldalán látható figurákat a *Bikaviadal*-sorozat 19. lapjának hátterében állók csoportjából vette át.<sup>41</sup>

és-grafikák. In: *Cézanne és a múlt. Hagyomány és alkotóerő. Kiállítási katalógus*. Szerk. GESKÓ Judit. Budapest, Szépművészeti Múzeum, 2012. 223–231.

34 *Cézanne és a múlt* 2012 (ld. 33. j.) 292. No. 44.

35 ANNE RÖVER: *Camille Pissarro: Radierungen, Lithographien, Monotypien aus deutschen und österreichischen Sammlungen*. Ausstellungskatalog. Bremen, Kunsthalle Bremen, 1990; *Cézanne és a múlt* 2012 (ld. 33. j.) 296. No. 46.

36 A *Köszörűst* a Kaunitz-gyűjtemény 1820-as bécsi árverésén vásárolták, míg párdarabját az Artaria műkereskedéstől 1822-ben. Lásd NYERGES Éva: *Régi spanyol festmények*. Budapest, Szépművészeti Múzeum, 1996. 15, 134–135; A *Caprichos*-sorozat szerzeményezéséhez: MELLER SIMON: *Az Esterházy Képtár története*. Budapest, Országos Magyar Szépművészeti Múzeum, 1915. 149. No. 571.

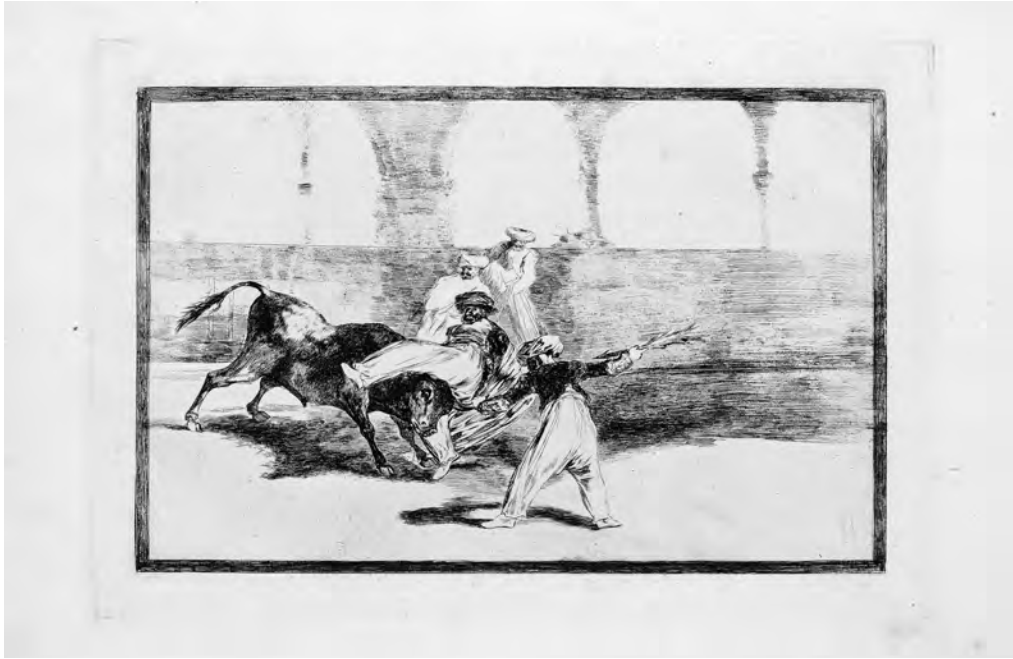
37 TÉREY GÁBOR: *Francisco de Goya grafikai műveinek kiállítása*. Kiállítási katalógus. Budapest, Szépművészeti Múzeum, 1908. 9–10.

38 Lásd függelék. Lumley-ről: NIGEL GLENDINNING: *Nineteenth-century British envoys in Spain and the taste for Spanish art in England*. *The Burlington Magazine*, 131. 1989. 122–123.

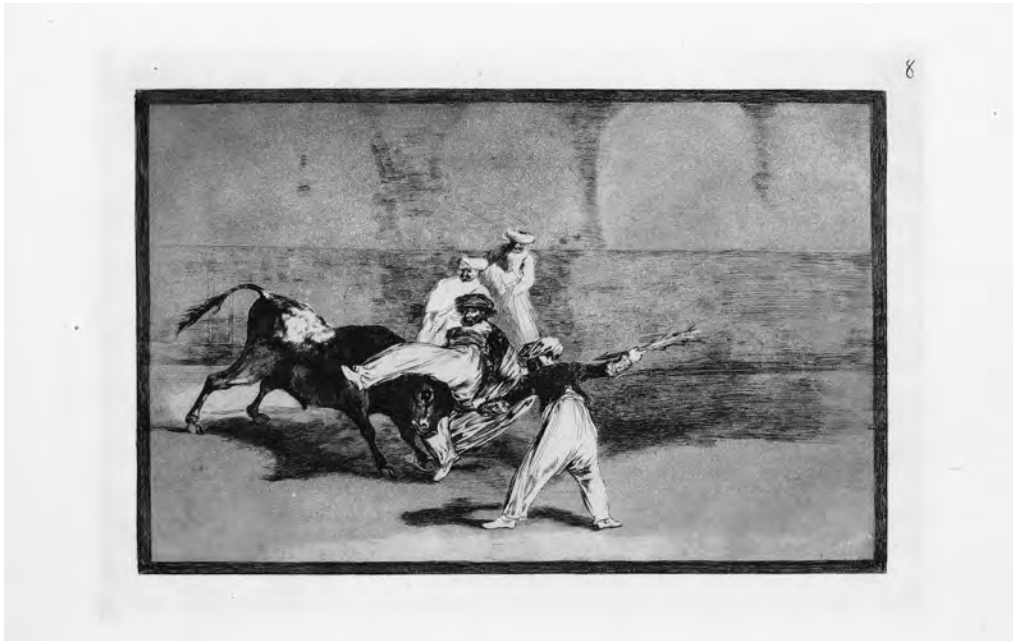
39 MELLER SIMON: *Goya*. Budapest, Eggenberger-féle könyvkereskedés, 1913. 29.

40 Manet: *A spanyol balett (Spanyol táncosok)* című akvarelljét (ltsz. 1925–1200) Majovszky Pál 1925-ben cserélte el a múzeummal. Lásd Szépművészeti Múzeum, Irattár 1189/1925.

41 „Zeichnen ist Sehen”. *Meisterwerke von Ingres bis Cézanne aus dem Museum der bildenden Künste Budapest und aus schweizer Sammlungen*. Hg. von Judit GESKÓ–Josef HELFENSTEIN. Ausstellungskatalog. Kunstmuseum Bern–Hamburger Kunsthalle. Ostfildern-Ruit, Verlag Gerd Hatje,



8. **Francisco Goya:** *A mór megsebesült*, rézkarc (próbanyomat), 1814–1816  
Budapest, Szépművészeti Múzeum, Grafikai Gyűjtemény



9. **Francisco Goya:** *A mór megsebesült*, rézkarc, akvatinta, 1814–1816  
Budapest, Szépművészeti Múzeum, Grafikai Gyűjtemény



10. **Édouard Manet:** *A halott Krisztus angyalok között*, rézkarc, 1866–1867  
Budapest, Szépművészeti Múzeum, Grafikai Gyűjtemény

Roger Marx aukciójának idején Manet grafikai munkásságát már jelentős alkotások képviselték Budapesten, ezért az ekkor vásárolt két rézkarc (*Bracquemond portréja*, *A halott Krisztus angyalok között*) hiánypótlásnak tekinthető. Manet grafikaiit német műkereskedők (Emil Richter, Ernst Arnold) közvetítették Budapestre, de Bäcker Béla gyűjteménye révén is több lap került a múzeumba. Manet 1861-ben alapító tagja volt a Rézkarcolók Társaságának, amelyik az eredeti grafika népszerűsítésével elsőként próbált szembenézni a

1996. 166–167. No. 73. Manet és Goya kapcsolatára a korábbi irodalommal: Thomas LEDERBALLE: *Manets Goya. Grafik / Prints*. Exhibition catalogue. Copenhagen, Statens Museum for Kunst, 2014.

42 A rézkarc előképéül szolgáló festményt a New York-i Metropolitan Museum of Art őrzi. Jean C. HARRIS: *Édouard Manet. Graphic Works, a definitive catalogue raisonné*. New York, Collectors Editions, 1970.



11. **Paul Gauguin:** *Léda* (a *Dessins lithographiques* címlapja), litográfia, 1889  
Budapest, Szépművészeti Múzeum, Grafikai Gyűjtemény

fényképezés jelentette kihívással. A művész ugyanakkor pontosan tisztában volt azzal is, hogy egy-egy ismert kompozíciójának az elterjesztésében milyen fontos szerepet játszhat annak metszetrálozata. *A halott Krisztus angyalok között* az 1864-es Szalonon kiállított festmény nyomán született (10. kép). Az egyik legfontosabb művének rézkarcba fordítása komoly kihívás elé állította Manet-t, aki még soha nem dolgozott ilyen nagy méretű lemezen, és többé nem is kísérletezett hasonlóval. Innovatív módon, változatos vonalstruktúra alkalmazásával expresszív rézkarcot hozott létre, amelyet csak a halála után adtak ki.<sup>42</sup> A Roger Marx-aukciót követően már csak egy Manet-lap került a gyűjteménybe, a *Miksa császár kivégzése* című litográfia Ernst Arnoldtól, nyilvánvalóan tekintettel a Majovszky Pál tulajdonában lévő kétoldalas rajzra, a *Barikádra*, amelynek verzóján a litográfia egyik részletének tükörképes másolata látható.<sup>43</sup>

143–145. No. 51; Françoise CACHIN: *Manet. Catalogue d'exposition*. Paris–New York, Galeries nationales du Grand Palais–Metropolitan Museum of Art, 1983. 205–207.

43 A rajz (Itsz. 1935-2734) és a litográfia (Itsz. 1915-142; HARRIS 1970. [ld. 42. j.] 151–152. No. 54.) összefüggéséről: *Zeichnen ist Sehen* 1996. (ld. 41. j.) 169–171. No. 74. A témáról részletesen: *Manet. The Execution of Ma-*



12. **Henri Toulouse-Lautrec:** Csábítás, litográfia, 1899  
Budapest, Szépművészeti Múzeum, Grafikai Gyűjtemény



13. **Pierre Bonnard:** *Imádság*, litográfia, 1895  
Budapest, Szépművészeti Múzeum, Grafikai Gyűjtemény

Roger Marx csodálója volt Gauguinnek, lenyűgözte a művész öntudatos individualizmusa, már 1891-ben, első róla szóló írásában a „vízió és kifejezés szuverén erejét” dicsérte. Az aukcióról az ún. Volpini-sorozat került a múzeumba, amelyik a párizsi világkiállítás területén lévő kávéháztól kapta a nevét, ahol 1889-ben Gauguin bemutatta a Pont-Avenben készített festményeit és grafikáit (11. kép).<sup>44</sup> A tizenegy lapból álló litográfiasorozatán arles-i, pont-aveni és martinique-i motívumokat egyaránt feldolgozott. Olcsó cinklemezre rajzolt, és egyáltalán nem bánta, ha a rajzolás esetlegességei és az egyenetlen festékezés a nyomaton is megmaradnak. A kompozíciókat élénksárga papírra nyomtatták, harminc-ötven példányban. A fekete és a sárga szín kom-

binációja egyaránt tükrözi a japán fametszetek és az 1870–1880-as évek párizsi plakátjainak a hatását, de ez a különös sárga a Van Goghgal töltött arles-i időszakra, a híres Napraforgó-sorozatra is utalhat. A cinklemezek később Ambroise Vollard tulajdonába kerültek, aki 1900 körül fehér papíron a teljes sortozatot újranyomtatta, amit tőle vásárolt meg a múzeum 1913-ban.<sup>45</sup> Egy évvel később mégsem szalasztották el az aukció által kínálgató kedvező lehetőséget az első kiadás megszerzésére, pontosan felismerve a két változat esztétikai és értékbeli különbségét. Ambroise Vollard közvetítésével került Majovszky Pál gyűjteményébe Gauguin két monotípiája is, a *Férfi a Marquesas szigetéről*, valamint a *Noa-Noa* illusztrációival szoros rokonságot mutató

ximilian. *Painting, Politics and Censorship*. Ed. Juliet WILSON-BAREAU. Exhibition catalogue. London, National Gallery–Mannheim, Kunsthalle, 1992–1993. London, National Gallery Publications, 1992.

44 Caroline BOYLE-TURNER: *The Prints of the Pont-Aven School. Gauguin and his Circle in Brittany*. Exhibition catalogue. Amsterdam, Rijksmuseum Vin-

cent Van Gogh, 1986; Elizabeth MONGAN–Eberhard KORNFIELD–Harold JOACHIM: *Paul Gauguin. Catalogue Raisonné of his Prints*. Bern, Galerie Kornfeld, 1988. 11–38. No. 1–11 A; Starr FIGURA: *Gauguin. Metamorphoses*. Exhibition catalogue. New York, The Museum of Modern Art, 2014. 76–85.

45 Szépművészeti Múzeum, Irattár, 2109/1913. Ltsz. 1913-1480–1490.



14. **Honoré Daumier:** Szóval a sajtóval akartál kikezdeni!, litográfia, 1833  
Budapest, Szépművészeti Múzeum, Grafikai Gyűjtemény

*Tahiti jelenet.* A művész esztétikai, filozófiai és vallási gondolatait tartalmazó önéletrajz 1912-ben jelent meg magyarul Meller Simon bevezetőjével.<sup>46</sup>

Roger Marx aukcióján a kritikussal baráti viszonyt ápoló Toulouse-Lautrec száznolcvan litográfiája szerepelt, ebből csupán hat került Budapestre, ami azzal magyarázható, hogy a múzeum ekkor már jelentős Lautrec-kollekcióval rendelkezett.<sup>47</sup> Az első vásárlásra 1901-ben, a művész halálának az évében került sor, majd átmeneti szünet után az 1910-es évek elején vett újabb lendületet a szerzeményezés. A Marx-aukcióról néhány ritkaság érkezett, mint például a kis példányszámban nyomtatott ún. menülapok, melyek vidám társas össze-

jövetelek, vacsorák alkalmával a résztvevők legszűkebb köre számára készültek. Lautrec 1897-ben festette barátjának, a *Revue blanche* folyóirat köréhez tartozó Paul Leclercqnek az ülőképmását, és ezzel a munkával párhuzamosan tervezte a költő felkérésére az összegyűjtött verseit tartalmazó, *L'Étoile rouge* (A vörös csillag) című kötet borítóját, melynek litografált változatából jelenleg csupán három példány ismert. A budapesti levonatot a művész Henri Stern nyomdásznak és ivócimborájának dedikálta. Különleges ritkaság az 1914-es vásárlások közül Lautrec egyik késői, kiadatlan litográfiája, a *Csábítás*, amelyből mindössze hat levonat készült (12. kép).

Roger Marx már 1892 táján felfigyelt Bonnard-ra, ezért aukciója gazdag anyagot kínált a művész korai litográfiáiból. A *Családi jelenet* 1892-ben harminc példányban nyomtatták, megszerzését az is indokolhatta, hogy párdarabja – a kompozíció álló formátumú változata – a *l'Estampe originale*-sorozat részeként már évek óta a gyűjteményben volt. 1914-ben Meller Simon három Bonnard-litográfiát ajándékozott a múzeumnak, közöttük a *Petit Solfège illustré*-sorozat borítóját és hátsó borítóját, amely a művész és zeneszerző sógorának, Claude Terrasse-nak az együttműködéséből született.<sup>48</sup> Ennek folytatása a címlappal együtt húsz litográfiából álló *Petites Scènes familiales*-sorozat, amelyet Bonnard sógora zongoradarabjaihoz tervezett. Mielőtt a kottákat kísérő litográfiák album formában megjelentek volna (1895), minden kompozícióból húsz-húsz levonatot nyomtattak a közeli barátok számára. Roger Marx aukcióján ezek az értékes, kotta nélküli levonatok szerepeltek, melyek közül négy került a múzeumba (13. kép). Még ugyanebben az évben tárgyalások kezdődtek Paul Cassirerrel, aki további tizenegy lapot közvetített, így csaknem teljes lett a sorozat.<sup>49</sup> Bonnard ezzel a sorozattal mozdult el legelső litográfiáinak dekorativitásától egy festőibb, nagyobb spontaneitást mutató irányba.

Az 1910-es évek elején gyakran szerepeltek Daumier litográfiái a párizsi aukciókon, Delteil, Sagot és Strölin által Budapestre is eljutottak a művész kiváló papírra, gyűjtők számára nyomtatott lapjai.<sup>50</sup> 1913–1914-ben különösen dinamikus gyarapodott a kollekció, talán ez

46 Gauguin: *Tahiti jelenet* (Itsz. 1935-2716) és *Férfi a Marquesas szigetekről* (Itsz. 1935-2715) lapjának vásárlásáról: GESKÓ 2001. (I. d. 3. j.) 189–192. No. 58–59; Paul GAUGUIN: *Noa-noa* (fordította MAJTHÉNYI György, bevezette MELLER Simon). Budapest, Athenaeum, 1912.

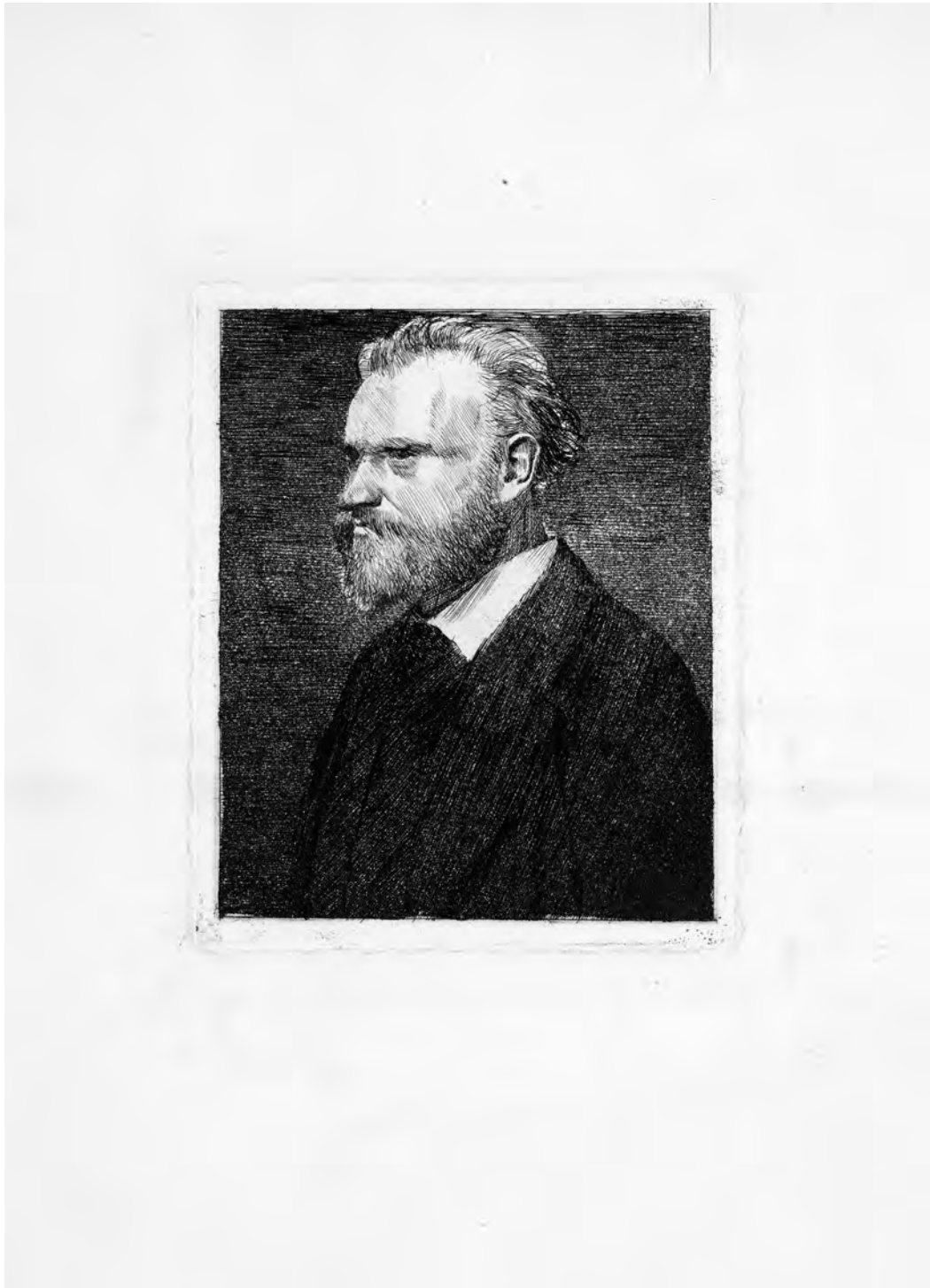
47 BODOR Kata: Henri de Toulouse-Lautrec művei a Szépművészeti Múzeum gyűjteményében. In: *Toulouse-Lautrec világa*. Kiállítási katalógus. Budapest, Szépművészeti Múzeum, 2014. 159–183.

48 Szépművészeti Múzeum, Irattár 322/1914, Itsz. 1910–90–92; COLTA IVES–HELEN GIAMBRUNI–SASHA M. NEWMAN: *Pierre Bonnard: The*

*Graphic Art*. Exhibition catalogue. New York, The Metropolitan Museum of Art–Houston, Museum of Fine Arts–Boston, Museum of Fine Arts, 1989–1990. New York, The Metropolitan Museum of Art, 1989. 44–66.

49 Szépművészeti Múzeum, Irattár 619/1914, Itsz. 1915–24–27, 1914-30–33, 1914-36–37.

50 GONDA Zsuzsa: *Így éltek ti. Honoré Daumier. A francia karikatúra mestere*. Kiállítási katalógus. Budapest, Szépművészeti Múzeum, 2013. 9–11.



15. **Edgar Degas:** *Édouard Manet portréja*, rézkarc, 1864–1865  
Budapest, Szépművészeti Múzeum, Grafikai Gyűjtemény





16. **John Singer Sargent:** *Albert de Belleruche portréja*, litográfia, 1905  
Budapest, Szépművészeti Múzeum, Grafikai Gyűjtemény

a magyarázata, hogy a Marx-aukcióról csak egy emblemikus korai remekmű származik: a sajtó szabadságát fenyegető Lajos Fülöpöt a présbe szorító nyomdász ábrázolása (14. kép).

Az aukcióról szerzett grafikák között érdekes csoportot alkotnak a művészportrék. Roger Marx legszűkebb baráti körének tagját, Eugène Carrière-t élénken foglalkoztatta egy művészpanteon gondolata, melyvel korának legjelesebb alkotói előtt kívánt tisztelegni. A sorozatból csupán néhány nagy méretű litográfia készült el, közülük több már 1914 előtt bekerült a budapesti gyűjteménybe, így Puvis de Chavannes, Verlainé és Rodin portréi.<sup>51</sup> A Magyarországon is nagyon népszerű svéd művész, Anders Zorn 1909-es budapesti kiállításán is több híresség portréja szerepelt, nagy részük már múzeumi tulajdonban volt (például Paul Verlainé, Carl Larsson, Auguste Rodin, Paul Trubeckoj).

Feltételezhető, hogy Meller Simon ezt a sort kívánta folytatni. Az 1914-es aukcióról Pissarro már említett Cézanne-portréjához hasonlóan kis példányban nyomtatott művészportrékat választott. Manet 1865-ben karcolta rézbe barátjának, Félix Bracquemond-nak, a Rézkarcolók Társasága alapító tagjának a portréját, aki különös figyelmet szentelt a munkának, még a maratást is felügyelte. A rézkarc felirat előtti változatából mindössze néhány levonatot nyomtattak.<sup>52</sup> Szintén az 1860-as évek közepére datálható Degas három rézkarc Manet-ről, kettő ülőportré és egy mellkép, mindegyikről csak csekély számú levonat készült. Degas négy fázisnyomaton keresztül fejlesztette a mellképet, az utolsón a háttér sötét foltját akvatinta maratással hozta létre (15. kép). Először próbálkozott ezzel a technikával, nagy valószínűség szerint Bracquemond segítségével.<sup>53</sup> Degas és Roger Marx egyaránt nagyra tartotta a walesi származású művészt, Albert de Bellerocche-t, aki Párizsban

tanult, majd 1912-ben Londonban telepedett le. Mindkét helyen megosztotta műtermét John Sargenttel, akit a litografálás rejtelseibe is beavatott. Sargent 1905-ös nagy méretű portréja a barátjáról már magabiztos technikai tudásáról tanúskodik (16. kép). A mű készítésének pontos körülményeit Bellerocche beszámolójából ismerjük.<sup>54</sup> A British Museum három példánya közül az ábrázoltnak dedikált lap feliratából pedig tudható, hogy a portré első fázisából összesen hét levonat készült. A budapesti lap a huszonöt példányban nyomtatott második fázisnyomatok egyike.

A Roger Marx-aukcióról a gyűjteménybe került legfontosabb metszetek arról vallanak, hogy egykori tulajdonosuk és a múzeumi szakemberek rokon nézeteket vallottak a modern metszetről. A *belle épreuve* (szép levonat) felértékelődése, a limitált példányszámú, sorzámmal ellátott, dedikált lapok iránti kereslet az egyedi rajz és a sokszorosított grafika közti határ elmosódását tükrözi. Marx is osztotta a kritikus Philippe Burty definícióját, miszerint a metszet nem más, mint „rajz több példányban”. Az aukcióról származó metszetek vizsgálata ugyanakkor a vásárlások nagymértékű tudatosságáról tanúskodik. A választások mögött mintaszerű, követésre méltó szerzeményezési politikát figyelhetünk meg, amelyik nemcsak a grafikai gyűjteménnyel, hanem a múzeum egészével, sőt a magángyűjtemények kincseivel is párbeszédbe kívánt lépni.

Gonda Zsuzsa

művészettörténész

Szépművészeti Múzeum, Grafikai Gyűjtemény  
zsuzsa.gonda@szepmuveszeti.hu

51 Carrière „Panthéon”-járól: Anne RÖVER-KANN: *Intimität der Gefühle. Eugène Carrière zum 100. Todestag*. Ausstellungskatalog. Bremen, Kunsthalle-Neuss, Clemens-Sels-Museum, 2006–2007. Bremen, Hachmannedition, 2006. 167–171; Ltsz. 1899-306, 1913-419, 1914-656.

52 HARRIS 1970. (ld. 42. j.) 125. No. 42.

53 Sue Welsh REED–Barbara Stern SHAPIRO: *Edgar Degas. The Painter as Printmaker*. Exhibition catalogue. Boston, Museum of Fine Arts–Philadelphia Museum of Art–London, Hayward Gallery, 1984–1985. Boston, Little, Brown & Co., 1984. 46–58. No. 17–19.

54 Albert BELLEROCHE: The lithographs of Sargent. *Print Collector's Quarterly*, 13. 1926. 31–45.

## The Acquisitions of Modern Prints at the Museum of Fine Arts Budapest

*Acquisitions at the Auction of the Collection of Roger Marx in 1914*

The paper examines the prints deriving from the collection of Roger Marx (1859–1913) in the context of the acquisitions of the Museum of Fine Arts, Budapest in the 1900s. At that time the keepers at the Department of Prints and Drawings (Gábor Térey, Simon Meller) tried to modernize the collection adding recent works to the comprehensive stock of Old Master prints and drawings of the Esterházy collection. The specialists of the museum were in close contact with the leading German and French art dealers and publishers (eg. Galerie Ernst Arnold, Paul Cassirer, Emil Richter, Loys Delteil, Alfred Strölin). French prints of the 1890s played a distinguished role in the acquisition policy of the museum. The sets of colour lithographs by the Nabis artists published by Ambroise Vollard in 1899 were bought directly from the dealer himself in 1912. The purchase of etchings by Picasso (the *Salome* in 1908, the *Saltimbanques* series in 1911) and lithographs by Matisse (1913) attests that even the most recent development of printmaking was highly appreciated.

The new acquisitions were regularly presented in exhibitions. The experts of the museum also provided guidance and advice to collectors of modern prints, Béla Bäcker and Pál Majovszky.

The auction of the collection of Roger Marx, the influential art critic and editor of the *Gazette des beaux-arts* took place at Hôtel

Drouot in April 1914. He was a keen supporter of the concept of *l'estampe originale*, and his collection was particularly rich in 19th century French prints. This major auction provided a good opportunity to fill some gaps in the collection of the Museum of Fine Arts. Cca 80 prints were acquired through Alfred Strölin and Loys Delteil (See appendix). These prints can be identified with the help of the auction catalogue, Marx's collector's mark and the invoices of the dealers preserved in the archives of the museum. Remarkable etchings by Cézanne, Corot, Degas, Manet and Rodin, lithographs by Bonnard and Toulouse-Lautrec bear a clear evidence that Roger Marx and the keepers of the museum shared a common view on the importance of the modern print. The appraisal of *belle épreuve*, as well as the annotated and numbered impressions in limited editions reflects that for them the print became equal to drawing in significance. The careful selection indicates that the curators took into account not only the collection of prints but the museum as a whole.

Zsuzsa Gonda

*art historian*

*Museum of Fine Arts, Department of Prints and Drawings*

*zsuzsa.gonda@szepmuveszeti.hu*

### TÁRGYSZAVAK

Roger Marx, 19. századi francia grafika, l'estampe originale, gyűjteménytörténet 1890–1914, Szépművészeti Múzeum, Grafikai Gyűjtemény

### KEYWORDS

Roger Marx; 19th century French Printmaking; l'estampe originale; history of collecting 1890–1914; Museum of Fine Arts Budapest, Department of Prints and Drawings

## Függelék

Roger Marx metszetgyűjteményének (ld. 21. j.) árveréséről (Hôtel Drouot, 1914. április 27. – május 14.) a Szépművészeti Múzeum Grafikai Gyűjteményébe került lapok jegyzéke. Az aukciós katalógusban (R M Kat.) gyakorta egy számon több tétel, illetve egy-egy metszet több levonata szerepel. A vételárakat az Iratárban őrzött számlák, illetve iratok alapján frankban adtam meg, amennyiben ez hiányzott, a múzeumi leltárkönyvben használt korona árfolyamot vettem át.

Pierre BONNARD

**Családi jelenet**, 1892

színes litográfia, 296 × 395 mm

Itsz. 1914-809

Bouvet 2

R M Kat. 94. *Très belle épreuve, imp. en couleurs.*

**Szomorú gondolatok**, 1895

litográfia, 339 × 185 mm

Itsz. 1914-810

Bouvet 8

R M Kat. 94.

11 frank

**Reggeli harangszó**, 1895

litográfia, 231 × 347 mm

Itsz. 1914-811

Bouvet 20

**Imádság**, 1895 (13. kép)

litográfia, 232 × 347 mm

Itsz. 1914-812

Bouvet 10

**Vasárnap reggel**, 1895

litográfia, 245 × 345 mm

Itsz. 1914-813

Bouvet 19

R M Kat. 102. *Trois pièces. Très belles épreuves, signées.*

20 frank

Félix BRACQUEMOND

**Alvó nimfa**

rézkarc, 193 × 191 mm

Itsz. 1914-814

Béraldi 164 (I)

**Alvó nimfa**

rézkarc, 235 × 189 mm

Itsz. 1914-815

Béraldi 164 (II)

**Nimfa és Ámor**

rézkarc, 185 × 230 mm

Itsz. 1914-816

Béraldi 165

R M Kat. 136. *Trois pièces. Très belles épreuves.*

27 frank

Paul CÉZANNE

**Fiatal lány feje**, 1873 (6. kép)

rézkarc, 135 × 108 mm

Itsz. 1914-747

Cherpin 4

R M Kat. 314. *Très belle épreuve.*

105 frank

Camille COROT

**Venus levágja Ámor szárnyait**, 1869–1870 (5. kép)

rézkarc, 234 × 158 mm

Itsz. 1914-748

Delteil 10

R M Kat. 374. *Très belle épreuve, avec dédicace de Robaut.*

320 frank

Honoré DAUMIER

**Szóval a sajtóval akartál kikezdeni!**, 1833 (14. kép)

litográfia rizspapíron, 230 × 207 mm

Itsz. 1915-41

Delteil 71

R M Kat. 382. *Très belle épreuve.*

250 frank

Edgar DEGAS

**Édouard Manet portréja**, 1864–1865 (15. kép)

rézkarc, hidegtű, akvatinta, 126 × 129 mm

Itsz. 1914-749

Delteil 16 (IV)

R M Kat. 393. *Superbe épreuve.*

510 frank

Paul GAUGUIN

**Dessins lithographiques**, 1889 (11. kép)

litográfiasorozat

Itsz. 1914-683–793

Mongan–Kornfeld–Joachim 1–11 A

R M Kat. 570. *Suite de dix planches sur papier jaune, dans la cartonnage de publication.*

720 frank

Francisco GOYA

**La Tauromaquia** (Bikaviadal), 1814–1816 (8. kép)

akvatintával kombinált rézkarcsorozat

Itsz. 1914-751–782

Harris 204–236

R M Kat. 577. *Suite complète de 33 planches, avec la table typographique. Très belles épreuves du 1<sup>er</sup> tirage, à toutes marges. La planche 8 est un épreuve d'état, avant le grain d' aqua-tinte, et avant le numéro.*

2550 frank

**Barbarroxa**, 1778–1779

rézkarc, akvatinta, 280 × 165 mm

ltsz. 1914-817

Harris 12

R M Kat. 580. *Très belles épreuves.*

100 frank

**Hintázó öregember**, 1825–1827

rézkarc, 185 × 165 mm

ltsz. 1914-818

Harris 32

**Hintázó öregasszony**, 1825–1827

rézkarc, 185 × 165 mm

ltsz. 1914-819

Harris 33

**Az öreg torreador**, 1825–1827

rézkarc, 185 × 165 mm

ltsz. 1914-820

Harris 34

**Maja világos háttér előtt**, 1825–1827

rézkarc, 190 × 120 mm

ltsz. 1914-821

Harris 31

**Maja sötét háttér előtt**, 1825–1827

rézkarc, 190 × 120 mm

ltsz. 1914-822

Harris 30

R M Kat. 582. *Cinq pl. Très belles épreuves (tirage de 1859). Rares.*

700 frank

**A fogva tartott bűnöst nem kell kínozni**, 1825–1827

rézkarc, 115 × 85 mm

ltsz. 1914-823

Harris 27

**Ha bűnös, haljon meg gyorsan**, 1825–1827

rézkarc, 115 × 85 mm

ltsz. 1914-824

Harris 28

R M Kat. 58. *Deux pièces. Très belles épreuves du tirage de 1859.*

420 frank

Édouard MANET

**A halott Krisztus angyalok között**, 1866–1867 (10. kép)

rézkarc, 395 × 320 mm

ltsz. 1914-794

Harris (1970) 51

R M Kat. 904. *Très belle épreuve.*

520 frank

**Félix Bracquemond portréja**, 1865

rézkarc, 165 × 111 mm

ltsz. 1914-795

Harris (1970) 42

R M Kat. 905. *Très belle épreuve du 1<sup>er</sup> état. Très rare.*

210 frank

Camille PISSARRO

**Cézanne portréja**, 1874 (7. kép)

rézkarc, 266 × 215 mm

ltsz. 1914-796

Delteil 13

R M Kat. 953. *Superbe épreuve du 1<sup>er</sup> état, numérotée (12).*

400 frank

Pierre-Auguste RENOIR

**Kalaptűzés**, 1894 körül

rézkarc, 121 × 84 mm

ltsz. 1914-806

Delteil 8

R M Kat. 1033. *Deux très belles épreuves.*

100 frank

Théodule RIBOT

**Antoine Vollon portréja**, 1860–1872

rézkarc, 312 × 230 mm

ltsz. 1914-825

Beraldi vol. XI, pp. 195–196

R M Kat. 1037. *Très belle épreuve. Rare.*

130 frank

Auguste RODIN

**Henri Becque**, 1885 (4. kép)

hidegtű, 157 × 201 mm

ltsz. 1915-43

Delteil 9 (1)

R M Kat. 1090. *Magnifique et rarissime épreuve du 1<sup>er</sup> état, avec dédicace.*

4600 frank

**Lelkek a tisztítótűzben**, 1893

hidegtű, 155 × 807 mm

ltsz. 1914-807

Delteil 11 (2)

R M Kat. 1095. *Deux belles épreuves.*

225 frank

John Singer SARGENT

**Albert de Belleruche**, 1905 (16. kép)

litográfia, 704 × 500 mm

ltsz. 1914-808

Dogson 4 (2)

R M Kat. 1118. *Deux très belles épreuves.*

40 frank

Henri de TOULOUSE-LAUTREC

**A Bois de Boulogne-ban**, 1897

litográfia, 560 × 378 mm

ltsz. 1914-797

Wittrock 185

R M Kat. 1260. *Très belle épreuve. Très rare.*

290 frank

**Csábítás**, 1899 (12. kép)

litográfia, 560 × 402 mm

ltsz. 1914-798

Wittrock 319

R M Kat. 1272. *Très belle épreuve. Fort rare.*

480 frank

**Menülap Adrien Hébrard számára**, 1894

litográfia, 560 × 381 mm

ltsz. 1914-799

Wittrock 59

R M Kat. 1313. *Belle épreuve.*

155 korona

**A svájci gárdista** (menülap), 1896

litográfia, 470 × 380 mm

ltsz. 1914-800

Wittrock 174

R M Kat. 1316. *Très belle et très rare épreuve du 1<sup>er</sup> état.*

488 korona

**L'Étoile rouge.** (A vörös csillag című könyv borítója), 1898

litográfia, 310 × 356 mm

ltsz. 1914-801

Wittrock 289

R M Kat. 1328. *Très belle épreuve du 1<sup>er</sup> état, avec dédicace à Stern.*

163 korona

**Yvette Guilbert a Colombine à Pierrot című dalt énekli**, 1894

litográfia, 378 × 280 mm

ltsz. 1914-802

Wittrock 68

R M Kat. 1344. *Très belle épreuve du 1<sup>er</sup> état, timbrée (n<sup>o</sup>15).*

148 korona

Daniel VIERGE

**Szavaló férfi**

rézkarc, 210 × 138 mm

ltsz. 1914-803

**Férfi mellképe**

rézkarc, 200 × 140 mm

ltsz. 1914-804

Beraldi vol. XII. pp. 234–239

R M Kat. 1397. *Deux pièces. Très belles épreuves.*

20 korona

Édouard VUILLARD

**A Tuileriák kertje**, 1895

litográfia, 280 × 375 mm

ltsz. 1914-805

Roger-Marx 27

R M Kat. 1407. *Très belle épreuve sur japon.*

34 korona, 14 fillér

**Rövidítések**

Béraldi

Henri BÉRALDI: *Les Graveurs du dix-neuvième siècle*, I–XII. Paris, Conquet, 1885–1892

Bouvet

Francis BOUVET: *Bonnard. The Complete Graphic Work*. New York, Gallery Books, 1981

Cherpin

Jean CHERPIN: *L'œuvre gravé de Cézanne*. Marseille, Arts et livres de Provence, 1972

Delteil

Loys DELTEIL: *Le peintre-graveur illustré, XIXe et XXe siècles*, I–XXXI. Paris, (Chez l'auteur), 1906–1930

Dogson

Campbell DOGSON: *The lithographs of Sargent. Print Collector's Quarterly*, 13. 1926. 45.

Harris (1970)

Jean C. HARRIS: *Édouard Manet. Graphic Works, a definitive catalogue raisonné*. New York, Collectors Editions, 1970

Harris

Tomás HARRIS: *Goya. Engravings and Lithographs*, I–II. Oxford, Cassirer, 1964

Mongan–Kornfeld–Joachim

Elizabeth MONGAN–Eberhard KORNFELD–Harold JOACHIM: *Paul Gauguin. Catalogue Raisonné of his Prints*. Bern, Galerie Kornfeld, 1988

Roger-Marx

Claude ROGER-MARX: *The Graphic Work of Édouard Vuillard*, San Francisco, Alan Wofsy Fine Arts, 1990

Wittrock

Wolfgang WITTRÖCK: *Toulouse-Lautrec. Catalogue complet des estampes*, I–II. Paris, ACR Edition, 1985